

**Âşir Efendi'ye Âit Hat İcâzetnâmeleri: Yazı ve Tezyînâtı ile
Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki 00014M
Numaralı Murakka'**

*The İjāza-Nāmas of Āshir Efendi: Islamic Calligraphy and Decorative Elements in Album
No. 00014M at the Süleymāniyye Manuscript Library*

Zeynep Afra SOYUER Münevver GÜREVİN

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahi- Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahi-
yat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim yat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim
Dalı, Bursa, Türkiye Dalı, Bursa, Türkiye

Doctoral Student, Bursa Uludag University, Faculty Doctoral Student, Bursa Uludag University, Faculty
of Theology, Department of Islamic History and of Theology, Department of Islamic History and
Arts, Bursa, Türkiye Arts, Bursa, Türkiye

zeynepafra@uludag.edu.tr munevver@uludag.edu.tr

Orcid: 0009-0004-9482-1156 Orcid: 0000-0002-7446-4831

Atıf/Cite:

Soyuer, Zeynep Afra – Gürevin, Münevver. “Âşir Efendi'ye Âit Hat İcâzetnâmeleri: Yazı ve Tezyînâtı ile Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki 00014M Numaralı Murakka'”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Ağustos 2025), 381-410.
<https://doi.org/10.20486/imad.1691366>

Araştırma Makalesi / Research Article

Başvuru Tarihi / Received: 04.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 15.07.2025

Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
Licensed Under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Öz

Şeyhülislam Reiszâde Mustafa Âşir Efendi, Osmanlı döneminin 18. yüzyıl devlet adamları arasında âlim, sanatkâr ve hayırsever kimliği ile dikkat çekmektedir. Çok yönlü bir ulemâ ailesinin mensubu olan Âşir Efendi, babasının İstanbul'da kurmayı planladığı kütüphaneyi 1800 yılında hizmete açmıştır. Âşir Efendi Kütüphanesi'ndeki eserler 1918 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne aktarılmış, burada Âşir Efendi ve Reisülküttâb koleksiyonlarında erişime sunulmuştur. Âşir Efendi Koleksiyonu'ndaki 00014M envanter numaralı murakka' bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. On ikisi sülüs-nesih, biri celî sülüs olmak üzere 1749 tarihli toplam on üç icâzetnâmeden oluşan bu murakka', hem Âşir Efendi'nin hat silsilesiyle ilişkisini hem de 18. yüzyıl hat, tezhip ve ebru sanatlarının estetik özelliklerini bir arada değerlendirme imkânı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Araştırmanın kapsamı, 00014M koleksiyon numaralı murakka' ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın amacı, Âşir Efendi'ye âit bu murakka'da yer alan hat icâzetnâmelerini; yazı türleri, icâzet metinlerinin muhtevası, kullanılan malzeme bakımından değerlendirip, tezyînî unsurların renk, desen ve kompozisyonu açısından inceleyerek dönemin sanat zevkine dâir veri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Sanatları Tarihi, Hat, Tezhip, Ebru, Murakka', İcâzetnâme, Âşir Efendi.

Abstract

Shaykh al-Islâm Re'îs-zâde Mustafâ Âshir Efendi stands out among the 18th-century Ottoman statesmen with his identity as a scholar, artist, and philanthropist. A member of a highly versatile scholarly family, Âshir Efendi inaugurated the library that his father had planned to establish in Istanbul in the year 1800. The books in the Âshir Efendi Library were transferred in 1918 to the Süleymâniyye Library, where they were made accessible under the Âshir Efendi and Reisü'l-Küttâb collections. The manuscript album registered with inventory number 00014M in the Âshir Efendi Collection constitutes the subject of this study. Comprising a total of thirteen ijâza-nâmas (certificates of Islamic calligraphic authorization) dated 1749—twelve written in thuluth-naskh and one in jalî thuluth script—this album is significant in that it offers the opportunity to examine both Âshir Efendi's connection to his calligraphic lineage and the aesthetic features of 18th-century Islamic calligraphy, illumination, and marbling paper art together. The scope of the research is limited solely to the album registered under collection number 00014M. The aim of this study is to examine the Islamic calligraphy diplomas (ijâza-nâmas) contained in this *murakka'* attributed to Âshir Efendi in terms of script types, the content of the certification texts, and the materials used; and to analyze the ornamental elements in terms of color, pattern, and composition, thereby providing data on the artistic taste of the period.

Keywords: History of Turkish-Islamic Arts, Islamic Calligraphy, Illumination, Marbling Paper, Album, İjâza-Nâmas, Âshir Efendi.

Giriş

Bu çalışmanın konusunu oluşturan murakka', Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Âşir Efendi Koleksiyonu'nda, 00014M numara ile kayıtlı bulunmaktadır.¹ 20x28 cm ebadında olan eser, kapaklar arasında kalan on sekiz kıt'adan müteşekkil, kö-rüklü murakka' olarak tasarlanmıştır. Ön kapağın içinde murakka' fihristi yer alırken, ilk sayfa boş olup ikinci kıt'ada şikeste yazı örnekleri bulunur. Bunlardan sonra Âşir Efendi'ye âit on üç adet icâzetnâme yer alır. Boş bırakılan bir sayfadan sonraki iki kıt'ada Âşir Efendi'nin babası Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye âit iki karalama örneği ile murakka' sonlanır.

¹ Âşir Efendi, *Murakka'ât* (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşir Efendi, 00014M).

Araştırmamanın odak noktası olan icâzetnâme kıt'aları, yazı ve tezyînâtın değerlendirilmesi şeklinde iki ayrı başlık altında ele alınacaktır. Bu minvalde, icâzetnâmeleri oluşturan eser ve icâzet metinleri, muhtevaları ve yazı türleri bakımından irdelenecektir. Bunun yanı sıra, icâzet yazan hattatlar ve söz konusu icâzetnâmelerde görülen alışlagelmemiş uygulamalar tespit edilecektir. Kıt'alarda kullanılan tezyînî unsurlar kıyaslanarak, tezhip ve ebrulu kâğıtların desen, kompozisyon ve renkleri analiz edilecek, murakka'nın dönemin tezyînât anlayışı ile ilişkisi değerlendirilecektir. Bu inceleme öncesinde, murakka'nın analizinin daha kapsamlı yapılabilmesi için, icâzet verilen kişi olan Âşir Efendi'nin hayatı ve yetiştiği çevrenin yanı sıra, hat sanatında icâzet ve icâzetnâme geleneği hakkında genel bir bilgi verilmesi de gerekli görülmüştür.

1. Âlim ve Sanatkâr Kimliği ile Mustafa Âşir Efendi

Âşir Efendi, 5 Ağustos 1729'da İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası, Osmanlı diplomatlarından Reîsülküttâb Tavukçubaşı Damadı Mustafa Efendi'dir (öl. 1749).² Resmî görevleri nedeniyle gittiği yerlerde âlimlerle tanışan Mustafa Efendi, bu ilişkilerini sonrasında da sürdürmüştür. Oğulları Âşir Efendi ve Abdürrezzak Efendi ile damatları da dahil olmak üzere bu aile, 18. yüzyılın önde gelen ulemâ ailelerinden biri olmuştur.³

Reiszâde denilmekle maruf olan Mustafa Âşir Efendi, babasının izinden giderek iyi bir eğitim almış, 15 yaşında iken 1744 yılında müderris olarak ilmiye sınıfına katılmıştır.⁴ 1768'de Yenişehir-i Fenâr, 1777'de Bursa, 1780'de Mekke, 1785'te İstanbul'da kadı olarak görevlendirilen Âşir Efendi'ye 1788'de Anadolu, 1789'da Rumeli kazaskerliği verilmiştir. Önemli vazifeler üstlenmesi ile Âşir Efendi, iki defa da görevden alınma vakası ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki Rumeli kazaskerliği zamanında yaşanır, üç yıl aradan sonra 1793 yılında yeniden Rumeli kazaskeri olarak vazifeye başlamıştır. İkinci görevden azli ise III. Selim tarafından 1798'de şeyhülislâm olarak atandıktan sonra 1800 senesinde görevden alınması ile gerçekleşir.⁵

Âşir Efendi, babası ve oğlu Hafîd Mehmed Efendi, Osmanlı devlet yönetiminde üstlendikleri görevlerin yanı sıra ilmi çalışmaları ve hayır faaliyetleri ile de öne çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde, özellikle 17.-18. yüzyılda yaygın olarak görülen, hadis icâzeti alma geleneğine Reîsülküttâb Mustafa Efendi de dâhil olmuştur. Bunun yanı sıra Âşir Efendi, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği ile Mekke kadılığı gibi önemli görevlerde bulunmuş, bu sayede ulemâ ile güçlü bağlar kurmuştur. Bu ilişkilerini zengin bir koleksiyon oluşturma fırsatına dönüştürmüş, nitekim kütüphanesinde yer alan müellif hattı nüshalar da bunun

² Mehmet İpşirli, "Âşir Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 09 Mart 2025).

³ Mustafa Celil Altuntaş, "Üç Nesil Hadis İcâzeti Toplayan Bir Ulemâ Âilesi: Reîsülküttap Mustafa Efendi, Şeyhülislam Âşir Efendi, Kazasker Hafîd Efendi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (2020), 333.

⁴ İpşirli, "Âşir Efendi".

⁵ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, haz. Mahmut Sami Kanbaş (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 389.

en önemli kanıtı olmuştur.⁶ Âşir Efendi'nin oğlu Hafîd Mehmed Efendi (öl. 1811) de hadis icâzeti alan ulemâ arasında yerini almıştır. Dolayısıyla, bu ailenin hadis kitaplarının İstanbul'a getirilmesinde etkin bir rol oynadığı söylenebilir.⁷ Aynı zamanda ilmî faaliyetlerini vakıf müesseseleri ile destekledikleri de görülmektedir. Öyle ki mülkiyetlerindeki yazma eserleri vakfederek kütüphaneler inşa ettirmişlerdir.⁸

Reîsülküttâb Mustafa Efendi, cami, medrese, kütüphane gibi yapılar inşa ettirerek vakfetmiştir.⁹ 1746'da Kastamonu'da bir medrese ve kütüphane kurmuştur. Sağlığında iken İstanbul'da Bahçekapı'da da bir vakıf kütüphane¹⁰ kurmak istediye de vefatı sebebiyle bu arzusunu gerçekleştirememiştir. Âşir Efendi ve Hafîd Efendi de Mustafa Efendi gibi hayır faaliyetlerinde bulunmuş, onun kurduğu vakıfların devamlılığını sağlamışlardır. Nitekim Âşir Efendi, 1790'da Rumeli kazaskerliği görevinden azledilip Kastamonu'da ikamete mecbur edildiği sırada şehirde hayır kurumları inşa ettirmiştir.¹¹ Âşir Efendi Hanı da yine onun bânîliğinde yaptırılmıştır.¹² Babasının faaliyete geçiremediği kütüphaneyi ise Âşir Efendi, daha önce planlanan yerde, Mustafa Efendi'nin vakfettiği konakta, 1800 yılında hizmete açmıştır. Bu sebeple kütüphane, Âşir Efendi Kütüphanesi olarak bilinmektedir.¹³ Reîsülküttâb Mustafa Efendi'nin vakfettiği yazma eserler başta olmak üzere oğlu Mustafa Âşir Efendi ve torunları Hafîd Mehmed Efendi¹⁴ ile Bahâeddin Mehmed Ferid Efendi'nin bağışladığı eserler,¹⁵ halkın istifadesine sunulmuştur.¹⁶ Bu kütüphane içindeki eserler 1918 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmış, Reisülküttâb, Âşir Efendi ve

⁶ Altuntaş, “Üç Nesil Hadis İcâzeti Toplayan Bir Ulemâ Âilesi”, 341.

⁷ bk. Altuntaş, “Üç Nesil Hadis İcâzeti Toplayan Bir Ulemâ Âilesi”.

⁸ bk. Fatma Şeyma Boydak, “Yazma Kitapların Muhâfızı Vakıf Mühürleri Reîsülküttâb Mustafa Efendi ve Vakıf Mühürleri”, *Sosyal Kalkınma ve Vakıf*, ed. Aydın Kudat (Ankara: İlsam İlahiyat İlimleri Araştırma Merkezi, 2021), 309-329.

⁹ İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri II, Kuruluşları Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1988), 91.

¹⁰ Erünsal, *Türk Kütüphaneleri II*, 91.

¹¹ İnal, *Son Hattatlar*, 389.

¹² Kültür Envanteri (KE), “Âşir Efendi Hanı”, (Erişim 28 Nisan 2025).

¹³ Fatma Hızıroğlu, “Dededen Toruna Bir Yazma Eser Kütüphanesi: Âşir Efendi Kütüphanesi”, *İslam Düşünce Atlası*. (Erişim 25 Mart 2025).

¹⁴ bk. Hafîd Efendi, *Mehmed b. Mustafa Âşir Vakfiyesi*, (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hafîd Efendi, 00486).

¹⁵ bk. *Âşir Efendi'nin Kütüphane Vakfiyesi*, (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşir Efendi, 00473).

¹⁶ İsmail E. Erünsal, “Âşir Efendi Kütüphanesi”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 09 Mart 2025).

Hafid Efendi koleksiyonlarında erişime açılmıştır. Âşir Efendi Kütüphanesi'nden Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilen eserler arasında kendisinin istinsah ettiği yazmalar da mevcuttur.¹⁷

Âşir Efendi'nin gençlik yıllarında ilim tahsilinin yanı sıra hat dersleri de aldığı bilinmektedir. Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Mustafa Âşir Efendi'den şöyle bahseder: “...Kendileri hüsn-i hatt-ı sülüs ü neshi Kâtibzâde Mustafâ Efendi'den temeşşuk ile me'zûn ve ta'lîke dahî heves-nümûn olmuştur. Hâlâ Yenişehir-i Fener kazâsında temyîz-i emr-i bed ü nîk eylemektedir.”¹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki icâzetnâmelerin 1161/1749 tarihli kayıtlarından da anlaşılmaktadır ki Âşir Efendi, Kâtibzâde Mustafa Efendi'den¹⁹ sülüs ve nesh hattından on dokuz yirmili yaşlarında icâzet almıştır. Kendisinin yetiştirip icâzet verdiği bir hat talebesi olup olmadığı konusunda ise bir bilgiye ulaşamamıştır.

Son Hattatlar'da Âşir Efendi için şu not düşülmüştür: “... Ayrıca Uğur Derman'ın ifadesine göre Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde yer alan bir murakka'asından Âşir Efendi'nin ta'lîk hattını Dedezâde Efendi'den²⁰ meşk ettiği anlaşılmaktadır.”²¹ Âşir Efendi'nin ta'lîk hattında icâzet aldığına dâir bir belgeye rastlanmamıştır. Bununla birlikte aynı dönemin ulemâsından olan Antepli Hoca Münib Efendi (öl. 1823)'nin Âşir Efendi için sarf ettiği şu sözleri de onun, ta'lîk hattında ne derece başarılı olduğunu göstermektedir: “... Ol nihrir-i bedî', şâyeste-i ta'lîki seb'î şedâd ve nesh fermâ-yı revnak-ı Mîr Ali ve İmâd olan hüsn-i hatt-ı melahat-nejatlariyle müntehabat-ı âsâr-ı fuzalâdan niçe mecami-i nefise cem' ve ...”²² Kastamonu Nasrullah Camii'ndeki Âşir Efendi'ye âit hicri 1190 tarihli celî ta'lîk levha onun, ta'lîk hattına bir örnek olarak günümüze ulaşmıştır (Şekil 1).

¹⁷ bk. Bûsîrî, *el-Kasîdetü'l-Hemziyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye* (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşir Efendi, 00398-002).

¹⁸ Süleyman Sadeddin Efendi Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 485.

¹⁹ Mustafa Âşir Efendi'nin yazı hocası Kâtibzâde Mustafa Efendi'nin ise sülüs ve neshi, Zühdi İsmail Ağa'dan meşk ederek 1140 yılında icâzet aldığı bilinmektedir. Bu konuda bk. Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 485.; Suyolcuâde Mehmed Necib, *Devhatü'l Küttâb* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2024), 111.

²⁰ Bu kişinin hicri 1173 yılında vefat eden Dedezâde Mehmed Said Efendi olduğu tahmin edilmektedir. Ke-tebe, “Dedezâde Mehmed Said” (Erişim 15 Nisan 2025).

²¹ İnal, *Son Hattatlar*, 389.

²² İnal, *Son Hattatlar*, 390.

Şekil 1: Kastamonu Nasrullah Cami'nde Bulunan Âşir Efendi'ye Âit Ta'lîk Levha (Kaynak: Meftun Dalli) ²³

Âşir Efendi, 29 Kasım 1804'te vefat ettiğinde Hafîd Mehmed Efendi (öl. 1226/1811), Tâceddîn (?) ve Bahâ'eddin Mehmed Ferîd Efendi (öl. 1253/1838) olmak üzere üç oğlu vardı. Âşir Efendi, kütüphanesinin haziresine defnedilmiş,²⁴ kütüphanenin taşınması sırasında Molla Gürânî haziresine nakledilmiştir.²⁵

2. Hat Sanatında İcazet Geleneği ve İcazetnameler

İcazetin; hadis, fıkıh gibi İslâmî ilimlerin tesiri altında hicrî 4. yüzyılda geliştirilmiş, Müslümanlara özgü bir gelenek olduğu bilinmektedir.²⁶ Bir nevi yetkinlik belgesi olması bakımından icâzet, kurumsallaşmamış yapısı ile sertifika ve diploma gibi belgelerden ayrılmaktadır. Bu kadim geleneğin, Osmanlı döneminde ilim sahasının yanı sıra farklı alanlarda da sürdürüldüğü bilinmektedir.²⁷ Hat sanatı ve ahîlik teşkilatı bunlardandır. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, Tuhfe-i Hattâtîn'de, hat sanatı alanında bu geleneğin 15. yüzyıl hattatlarından Abdurrahmân es-Sâbîg tarafından başlatıldığını söyler.²⁸

İcazet geleneği Osmanlı'dan önceye dayansa da sanat alanında yalnızca hat sanatı dalında benimsenip yaygınlaşması Osmanlı dönemine özgü dikkat çekici bir özelliktir.²⁹ Bu tutum, İlâhî Kelâm'ın en güzel şekilde yazılması ve bu sanatın nesilden nesile en güzel

²³ Meftun Dalli, "Mustafa Âşir Efendi", *Twitter* (11 Ocak 2025).

²⁴ İpşirli, "Âşir Efendi".

²⁵ Semavi Eyice, "Âşir Efendi Kütüphanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 09 Mart 2025).

²⁶ bk. Mesut İdriz, "İslâm Eğitim Yaşamında İcazet Geleneği", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (2003), 169-188.

²⁷ Cemil Akpınar, "İcazet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 19 Mart 2025).

²⁸ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 253.

²⁹ Hicabi Gülgen, "Geleneksel Sanatlarımız ve Günümüzde İcazet Meselesi", *Geleneğin İzinde Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Güniç'e Armağan Kitabı*, ed. Meral Akan vd. (Konya: Aybil Dijital Baskı Merkezi, 2024), 51.

haliyle aktarılmasının, Osmanlı hattatları tarafından önemsendiğini ve bir sanat şubesi olarak hattın ne denli ciddiye alındığını gösterir. Türkiye'deki müze ve kütüphanelerin koleksiyonlarında bulunan hat icâzetnâmeleri, icâzet geleneğinin hattatlar tarafından benimsenerek uygulandığını belgeler niteliktedir.

Hat icâzetnâmelerine genel itibarıyla bakıldığında, icâzetlerin Arapça yazılmasının hattatlar arasında gelenek haline geldiği görülür.³⁰ Bu tercih, icâzet geleneğinin ilmî sahadaki kökeni ile bağlantılı olabilir. Bunun yanında nadiren de olsa, Osmanlı Türkçesi'nin kullanıldığı icâzetnâmelere rastlanır.³¹

Hat icâzetnâmeleri; talebenin yazdığı metin, hocanın yazdığı icâzet bölümü, diğer hattatların tasdik yazıları³² ve tezyînât unsurlarını bir arada barındırması bakımından, birçok sanatkârın ortak çalışmasını yansıtan, ayrıcalıklı eserlerdir. Bununla birlikte söz konusu eserler, icâzet metinlerinde verilen bilgiler ile de birer tarihi vesikadır. Hocanın eser üzerine yazdığı icâzette "... falancaya izin verdim." diyerek talebesinin ismine yer vermesi ile icâzet alan kişinin ilk imzası, hocası tarafından yazılmış olur. Bundan dolayı icâzetnâmenin, hattatın ilk eseri olduğu düşünülebilir. Diğer yandan hattat, icâzet ile sanatını öğretme ruhsatı kazanmış olur.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi gibi Türkiye'nin önemli kurumlarındaki koleksiyonlarda yer alan eserler üzerine yapılan araştırmalar, 18. yüzyıl ve sonrasına âit çok sayıda hat icâzetnâmesi olduğunu göstermektedir.³³ Buradan hareketle, hat sanatında icâzet geleneğinin 18. yüzyıl başından itibaren yaygınlaştığı söylenebilir. Bilinen örnekler arasında 15. ve 16. yüzyıllara âit hat icâzetnâmesi bulunmazken, 17. yüzyıla âit hat icâzetnâmesine nadiren rastlanır. Bu türden icâzetnâmelerin farklı koleksiyonlarda mevcut olup henüz ortaya çıkarılmamış olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

Hat icâzetnâmeleri, genel itibarıyla klasik kıt'a formundadır. 19. yüzyıl başlarından itibaren ise klasik hilye formunda icâzetnâme kıt'alarına sık rastlanır.³⁴ Çoğunlukla mâil özellikte olan ta'lik icâzetnâmeleri³⁵ dışında hat icâzetnâmeleri, aşağıda inceleyeceğimiz Âşir Efendi'nin icâzetnâmelerinde olduğu gibi, sülüs-nesih yazı türündedir.

³⁰ Fatih Özkafa, "Kur'an Sanatını Koruyan Gelenek: Meşk ve İcazet Usûlü", 1453 İstanbul Kültür ve Sanat 18 (2013), 30.

³¹ M. Uğur Derman, "Türk Yazı Sanatında İcazetnameler ve Taklid Yazılar", VII. Türk Tarih Kongresi, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973), 2/724.

³² Diğer hattatların yazdığı icâzet tasdikleri, hattatın hocasının icâzeti ile aynı kıt'ada yer alabildiği gibi farklı kıt'alara da yazılabilir.

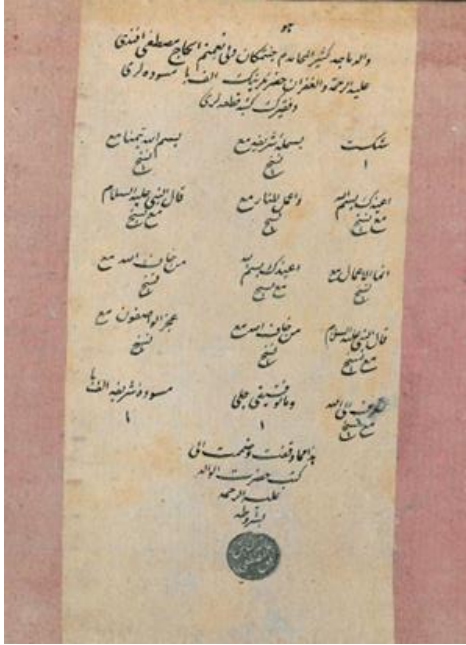
³³ Bu konuda bk. Zeynep Afra Soyuer, *Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe Geleneği* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019).

³⁴ bk. Soyuer, *Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe Geleneği*.

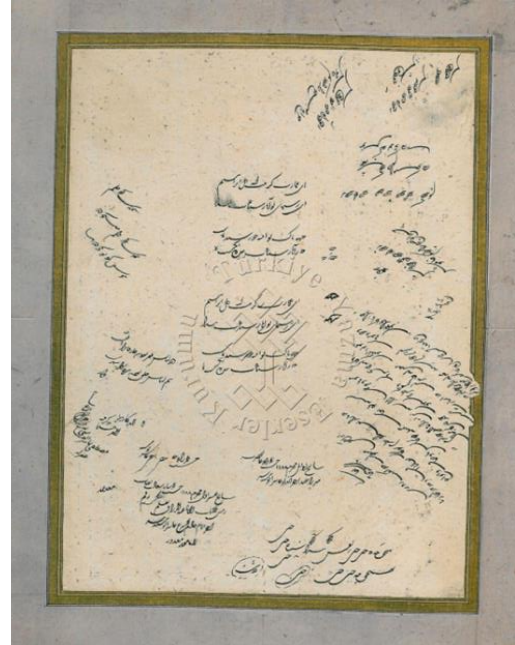
³⁵ Ta'lik icâzetnâme örnekleri için bk. Soyuer, *Hat Sanatında İcazetname*, 93, 95, 104, 108.

3. Mustafa Âşir Efendi'ye Âit Murakka'nın Yazı Bakımından Değerlendirilmesi

Murakka'nın başında ta'lîk hat ile yazılan fihrist bulunur (Şekil 2). Murakka' içindeki kît'aların listesini içeren bu ilk kît'ada, Mustafa Âşir Efendi'nin ta'lîk yazı ile tasarlanan mührü yer almaktadır. Bu mühür, kît'adaki ta'lîk hattın Âşir Efendi'ye âit olduğunu düşündürmektedir. Bir sonraki kît'ada, yine Âşir Efendi'nin tahrir ettiği şikeste yazılar bulunur (Şekil 3). Bunlardan sonra on ikisi sülüs-nesih, biri celî sülüsle yazılmış Âşir Efendi'ye âit toplam on üç icâzetnâme yer alır. Murakka'nın son iki kît'asında ise sülüs karalama örnekleri görülmektedir (Şekil 4, 5). Fihrist kît'asının başında geçen ifadeler ve karalamalardan birine düşülen şu not: "Vâkıf-ı merhûm ve mağfûr Reîsülküttâb esbak el-Hâc Mustafa Efendi Hazretlerinin müsveddeleridir. Rahimehu'llâhu aleyhi rahmeten vâsi'a" (Şekil 5), bu karalamaların Âşir Efendi'nin babası Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye âit olduğunun delilidir.

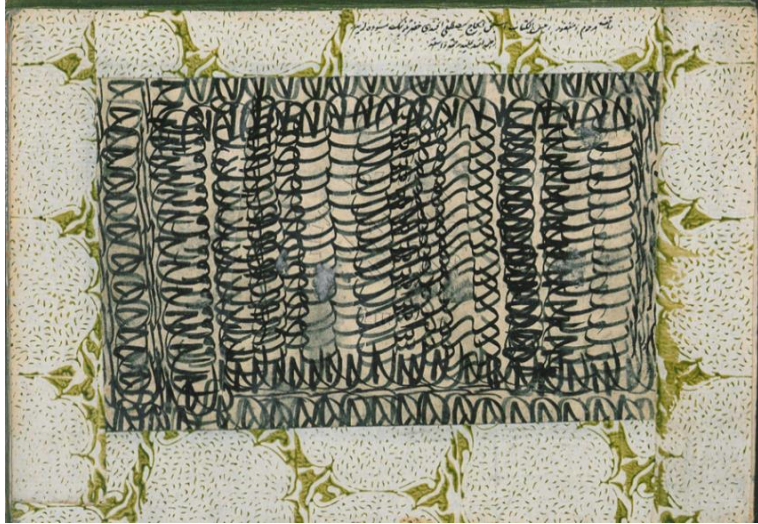
Şekil 2: Fihrist / Kaynak: Murakka'ât
(Âşir Efendi, 00014M), 00002.

Şekil 3: Şikeste Kît'a / Kaynak: Murakka'ât
(Âşir Efendi, 00014M), 00003.

Şekil 4: Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye Âit Karalama / Kaynak: *Muraka'ât* (Âşir Efendi, 00014M), 00017.

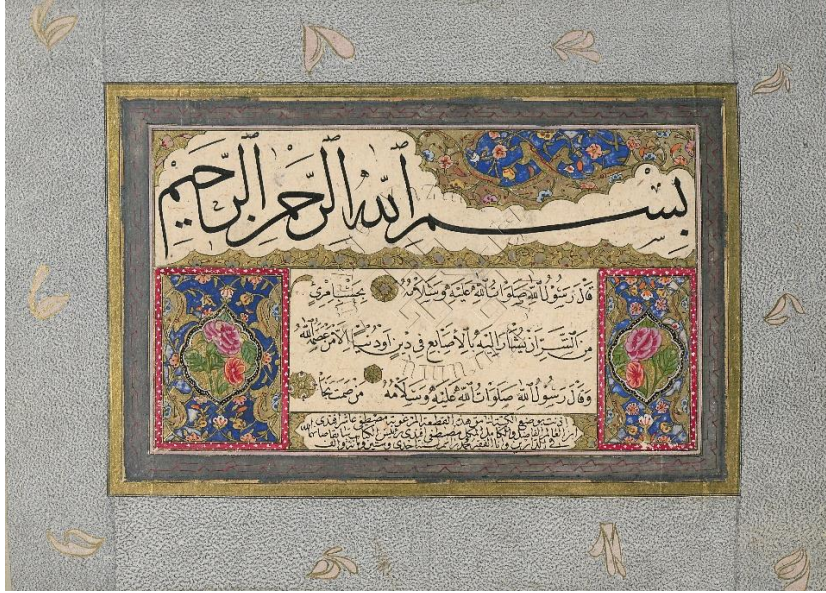

Şekil 5: Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye Âit Karalama / Kaynak: *Muraka'ât* (Âşir Efendi, 00014M), 00018.

Murakka'da icâzeti bulunan hattatlar sırasıyla şunlardır:

Birinci icâzetnâmede Mehmed Râsim Efendi, ikinci icâzetnâmede Suyolcuzaâde Mehmed Necib Efendi (Eyyübî), üçüncü icâzetnâmede Sarây-ı Âmire Kâtibi Abdülhalîm Efendi, Benli Ahmed Paşazâde İsmâil Efendi ve Kâtipzâde Mustafa Efendi, dördüncü icâzetnâmede İsmâil Râgıb Efendi ve İbrâhim Nâmık Efendi, beşinci icâzetnâmede Dârüssaâde-i Şerif Ağası Beşir (Moralı), altıncı icâzetnâmede Dârüssaâde-i Şerif Ağası Beşir (Moralı), yedinci icâzetnâmede Dârüssaâde-i Şerif Ağası Beşir (Moralı), sekizinci icâzetnâmede Dârüssaâde-i Şerif Ağası Beşir (Moralı), dokuzuncu icâzetnâmede İbrâhim Nâmık Efendi, onuncu icâzetnâmede Mustafa Râkım Efendi, on birinci icâzetnâmede İsmâil Efendi, on ikinci icâzetnâmede Mehmed Sa'id Efendi, on üçüncü icâzetnâmede Yahya Fahreddîn Efendi.

Söz konusu murakka'daki icâzetnâmelerin ilki, sülûs besmele ile başlayan kît'adır (Şekil 6). Âşir Efendi'nin bu levhada nesihle yazdığı hadis-i şerifler şöyledir: "Allah'ın Rasûl'ü (s.a.v.) dedi ki; kişiye, din ve dünyası hakkında, insanların parmakla işaret etmesi kötülük olarak yeter; ancak Allah'ın koruduğu müstesnadır. Susan kurtuldu!" Alt kısımda, Mehmed Râsim Efendi'nin³⁶ icâzeti yer almaktadır. Tasdik mahiyetinde olan bu icâzetin sonunda yer alan, Âşir Efendi'nin babasına yönelik övgü ifadeleri dikkat çeker.³⁷

Şekil 6: Birinci İcâzetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00004.

İkinci icâzetnâmede üç ayrı parça üzerinde, Devhatü'l-Küttâb adlı meşhur eserin³⁸ yazarı Suyolcuzâde Mehmed Necib'in icâzeti yer alır (Şekil 7). İcâzetin her iki koltukta ve nesih hadis metninin alt kısmında, ortada olmak üzere üç parça halinde yazılmış olması, ilk bakışta üç farklı kişinin icâzet yazdığını düşündürmektedir. Okunduğunda ise üç parçaya da Suyolcuzâde'nin icâzet yazdığı görülür. Sağ ve sol kısımda yer alan icâzet metinleri mâil konumlandırılmıştır. Bu tafsilâtı icâzette³⁹ geçen, "... hocası, üstâdı Katipzâde

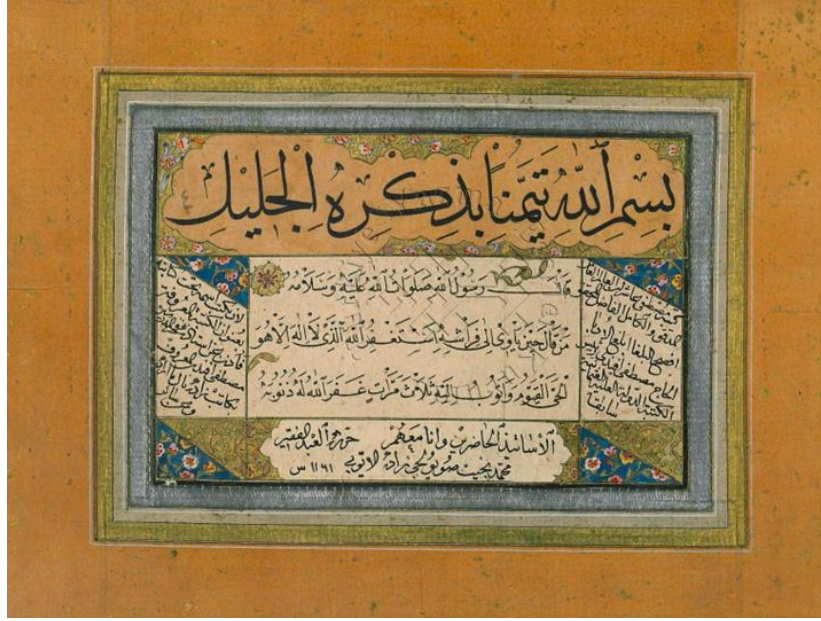
³⁶ Hicri 1099-1169 yılları arasında yaşamış olan meşhur hattatlardan Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi olduğu tahmin edilmektedir. Bu konuda bk. M. Uğur Derman, "Mehmed Râsim, Eğrikapılı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 14 Nisan 2025).

³⁷ "Bu değerli kît'anın yazarı, reisü'l-âlim, fâzıl, kâmil ve mükemmel Mustafa Efendi'nin oğlu Mustafa Âşir Efendi'ye ketebe koyma izni verdim. Ben fakîr Mehmed Râsim. Sene 1161."

³⁸ bk. Mehmed Necib, *Devhatü'l-Küttâb*.

³⁹ Bu hattı, âlim, âmir-i mudakkik, kâmil, fâzıl, efsahü'l belâğâ, ebleğul üdebâ, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye eski reisülküttâbı Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu Mustafa Âşir yazdı. Yazısının altına ma'rûf olan ketebe ünvanını yazması için hocası, üstâdı Katipzâde ismi ile bilinen Mustafa Efendi ve hazır olan sâir üstâdları tarafından izin verildi. Bunu fakîr kul Suyolcuzâde Mehmed Necib Eyyûbî tahrîr etti.

ismi ile bilinen Mustafa Efendi ve hazır olan sâir üstâdları tarafından izin verildi.” ifade-sinden, adet olduğu üzere⁴⁰ bir icâzet merasimi tertip edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu icâzet, Âşir Efendi’nin Katipzâde Mustafa Efendi’nin talebesi ve Reîsülküttâb Hacı Mustafa Efendi’nin oğlu olduğunu aktarması bakımından icâzetnâmelerin belge niteliğine örnek teşkil eder.

Şekil 7: İkinci İcazetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00005.

⁴⁰ bk. Derman, “Türk Yazı Sanatında İcazetnâmeler ve Taklid Yazılar”.

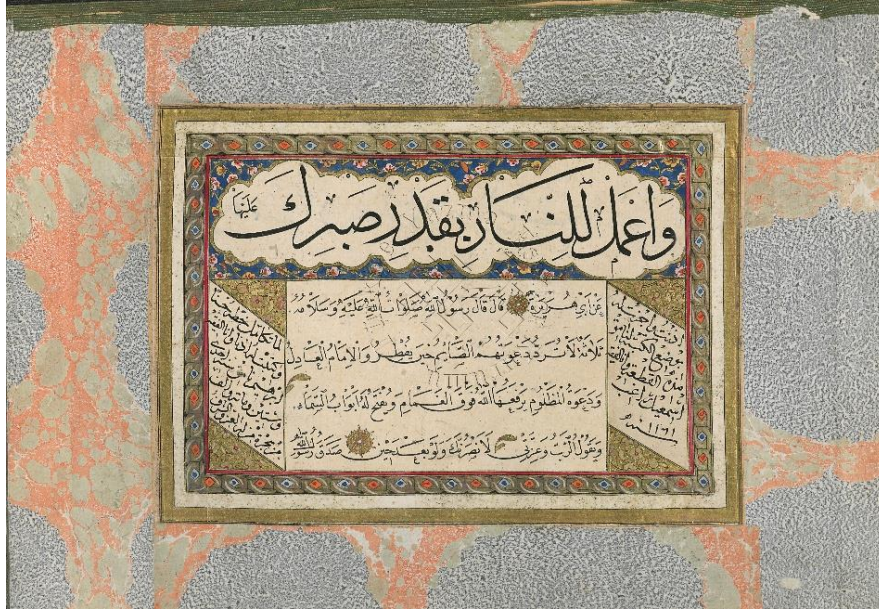
Şekil 8: Üçüncü İcazetname / Kaynak: *Murakka'ât* (Âşir Efendi, 00014M), 00006.

Bu murakka'ın ele alındığı bir çalışmada, söz konusu icâzeti tasdik edenlerin sağ koltukta Reîsülküttâb Mustafa Efendi, sol koltukta ise Kâtipzâde Mustafa Efendi olduğu belirtilmektedir.⁴¹ Ancak Suyolcuzâde'nin bizzat kaleme aldığı icâzet metni incelendiğinde, bu bilginin gerçeği tam olarak yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim icâzetlerde adı anılan Reîsülküttâb Mustafa Efendi, daha önce bahsedildiği üzere, Âşir Efendi'nin babasıdır. Suyolcuzâde ise bir önceki kıt'ada icâzet yazan Mehmed Râsim Efendi gibi, Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye duyduğu saygı sebebiyle onun adını anmış olmalıdır.

Üçüncü icâzetnâmede, eser metni olarak sülüsle yazılmış dua ve nesih ile yazılmış hadis-i şeriflerden başka; sağ, sol ve ortada olmak üzere üç farklı hattata âit icâzetler yer alır (Şekil 8). İcazetnamenin sol kısmında Âşir Efendi'nin hocası olan Katipzâde Mustafa Efendi'nin icâzeti bulunur. Bu kıt'a, hattatın hocasının icâzeti bulunduğu için ayrı bir öneme sahiptir. Alt kısımda ortada Emin Efendizâde ismi ile maruf Sarây-ı Âmire Kâtibi Abdülhalîm Efendi, sağda Benli Ahmed Paşazâde İsmail Efendi'nin mâil olarak yazılmış icâzet tasdiki bulunur.

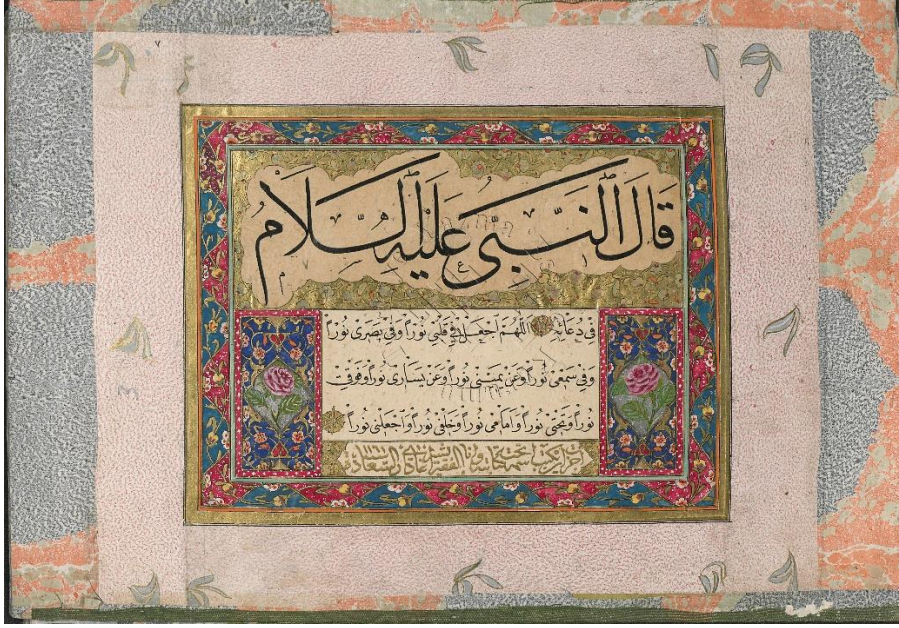
Dördüncü icâzetnâmede koltuklarda mâil biçimde sağda İsmâil Râgıp Efendi'nin solda ise İbrâhim Nâmık Efendi'nin icâzet tasdiki bulunur (Şekil 9). İbrâhim Nâmık Efendi yazdığı icâzette “Hattı güzelliği itibariyle yeterli seviyeye ulaştığı için ona izin yazdım. Ben fakîr İbrâhim Nâmık. Şeref ve izzet sahibinin hicretinin bin yüz altmış birinci senesi.” ifadeleri ile Âşir Efendi'nin yazısını övmüştür.

⁴¹ Gülizar Bal, *Süleymâniye Kütüphanesi'nde Bulunan Murakka'lar (Âşir Efendi, Galata Mevlevîhânesi ve Yazma Başlıklar Koleksiyonu)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014), 21.

Şekil 9: Dördüncü İcâzetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00007.

Beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci icâzetnâmeler olmak üzere, dört kıt'ada Dârüssaâde-i Şerif Ağası Beşir'in icâzet tasdiki bulunur. Yedinci icâzetnâmede icâzet sağ ve solda mâil olmak üzere, üç parça halinde iri hatt-ı icaze ile yazılmıştır. Beşinci ve sekizinci icâzetnâme kıt'alarında icâzet alt kısımda ortada, altıncı icâzetnâmede sağ kısımda mâil şekilde yer alır. Beşir Ağa'nın yazdığı, renkleri bakımından diğer icâzetlerden farklı olan bu dört icâzetin, sulu altın ile yazılmış olduğu düşünülmektedir (Şekil 10). İcazet yazımında mürekkep rengi olarak, siyah dışında bir renk kullanımı ise gelenek dışı olup nadirattandır. Bununla birlikte icâzet metinleri, içerik olarak sade olup birbirine benzerdir.

Şekil 10: Beşinci İcâzetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00008.

Şekil 11: On Birinci İcâzetname / Kaynak: Muraka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00014.

Murakka'da yer alan icâzetler yazı türü bakımından değerlendirildiğinde, bir icâzetnâme dışında, geleneğe uygun biçimde hatt-ı icâze ile yazıldıkları görülür. İstisnai olan icâzetin bulunduğu bu icâzetnâme on birinci sırada yer alır (Şekil 11). Söz konusu icâzet, İsmâil Efendi tarafından “Ketebe koyma izni verdim. Ben fakîr İsmâil Rûznâmçe-i

Ayasofya-ı Kebîr.” ibaresiyle nesih türünde yazılmıştır. Bu kıt’adaki eser metni, nesih kısmında Hz. Ali’den (r.a) yapılan bir rivayete yer verilmesi ile icâzetnâmelerde tercih edilen farklı içerikli eser metinlerine bir örnek teşkil etmektedir.

Murakka’daki icâzetnâmelerin, Âşir Efendi tarafından yazılan kısımları yazı türü bakımından incelendiğinde, son kıt’a haricinde sülüs-nesih türünde olduğu görülmektedir. Yahya Fahreddîn Efendi’ye âit icâzet tasdikinin bulunduğu bu kıt’ada eser metni⁴² celî sülüs ile yazılmıştır (Şekil 12). İcâzetnâmelerde celî yazı kullanımı icâzet geleneğinde istisna teşkil etmektedir. Murakka’ içerisindeki icâzetnâmeleri oluşturan eser ve icâzet metinlerinde ise hat sanatında icâzetlerin Arapça yazılması geleneğinin devam ettirildiği görülmektedir.

Şekil 12: On Üçüncü İcâzetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00016.

İsmâil Efendi’nin icâzeti bulunan on birinci icâzetnâme hariç, icâzet veren hattatların icâzet metinlerinde hicrî 1161 tarihini not düştükleri görülür. Bu tarih milâdî 1748/1749 yıllarına tekabül eder. İcâzetnamelerde aynı tarih kaydının bulunması, söz konusu icâzetlerin bir merasim sırasında aynı anda verildiği düşüncesini güçlendirmektedir.

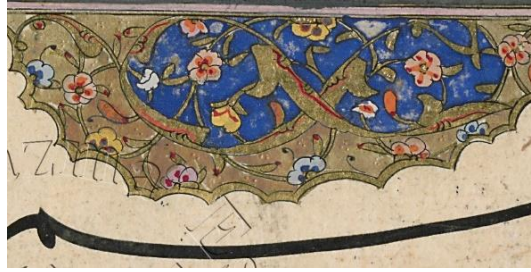
4. Mustafa Âşir Efendi’ye Âit Murakka’ın Tezyînât Bakımından Değerlendirilmesi

Murakka’ın dış kapakları kahverengi meşin deri kaplı, kenarları altın zencireklidir. Derinin yer yer yıprandığı görülmektedir. Kapaklar arasındaki on sekiz kıt’a yeşil renk cilt bezi ile birbirine tutturulmuştur. Ön kapağın içinde, murakka’ fihristi yerleştirilen

⁴² Söz konusu celi yazıda Hûd Sûresi 88. ayetten bir parça olan “Başarım ancak Allah’ın yardımı ile dir.” ibaresi yer alır.

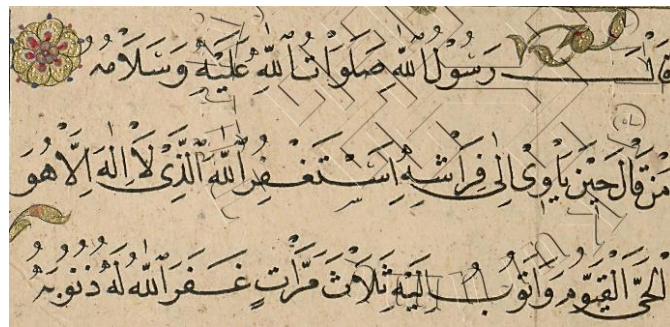
kıt'ada, tezyînî bir unsur kullanılmamıştır. Fihristten sonraki kıt'ada ise Âşir Efendi tarafından şikeste ile yazılmış notların etrafına 15x19 cm ölçülerinde altın cetvel çekilmiştir.

İcâzetnâmelerde on iki sülüs-nesih, bir celî sülüs kıt'a olduğu bir önceki bölümde kaydedilmiş idi. Sülüs hatların tamamında beynessütur yapılmış, penç ve goncagül motifleri kullanılarak hatâyî grubu motiflerle tezyin edilmiştir. Renk ve kompozisyonlarda birtakım farklılıklar olmakla birlikte penç ve goncagül kullanılan desenlerin benzerliği dikkat çekmektedir. Bu desenler, dördüncü, sekizinci ve on ikinci icâzetnâmede lacivert, diğer kıt'alarda altın zemin üzerine işlenmiştir. Birinci icâzetnâmede oklu besmele-i şerifin keşîde boşluğu diğerlerinden farklı bir kompozisyon ile değerlendirilmiştir (Şekil 6). Hatâyî grubu motifler bu alanda da uygulanmış olup helezon üzerine yerleştirilen rûmîler ile zemin ayrılarak lacivert renk ile vurgulanmıştır (Şekil 13).

Şekil 13: Birinci İcâzetnâme Beynessütur Detayı

Nesih hat ile yazılan hadis-i şerif metinlerinde farklı boyut ve desenlerde, durak tezhibi yapılmıştır. Birinci, ikinci, dördüncü, yedinci, dokuzuncu ve on birinci icâzetnâmede durakların yanı sıra yaprak motifleri de kullanılarak metindeki boşluk doluluk dengesi gözetilmiştir (Şekil 14).

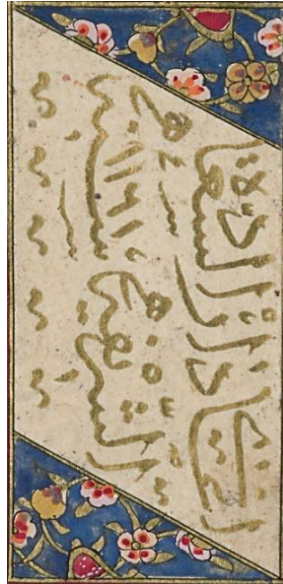

Şekil 14: İkinci İcâzetnâme Yaprak ve Durak Detayları

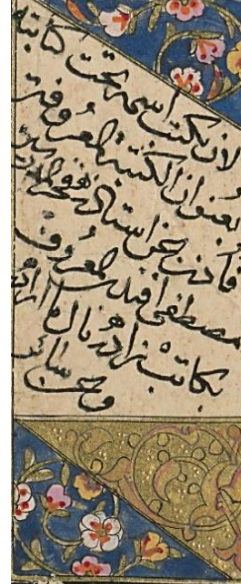

Şekil 15: Onuncu İcâzetname / Kaynak: Muraka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00013.

Dördüncü ve altıncı icâzetnâme hariç diğerlerinde hadis-i şerif metninin altında icâzet metni yer almaktadır. Bu yazıların tamamı sağ ve sol kenarlarından dendanlı kapalı form içine alınarak bitkisel motifler ile tezyin edilmiştir. Kapalı formların tezyînâtında, sülüs hattın beynessütur tezhibindeki renk ve desenler kullanılmıştır. Bunun yanında onuncu icâzetnâmede farklılık görülür; sülüs hattın etrafında altın, icâzet metninin etrafında ise lacivert zemin üzerine bezeme yapılmıştır (Şekil 15).

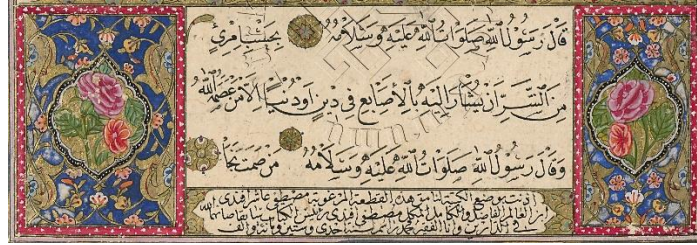
Şekil 16: Yedinci İcâzetnâme Koltuk Detayı

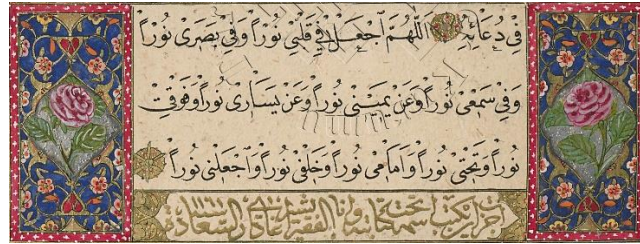
Şekil 17: İkinci İcâzetnâme Koltuk Detayı

İcâzet metinlerinin yazıldığı bir diğer alan koltuklardır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve yedinci icâzetnâmede sağ ve sol koltuklarda, altıncıda sağ koltukta mâil formda icâzet metni yazılmıştır. Bu yazıların köşelerinde hatâyî grubu motiflerden oluşan muska koltuklar yer almaktadır (Şekil 16). İkinci icâzetnâmede, icâzet metninin sağ üst köşesinde muska koltuk tezhibi yapılmış ve yazı sol alt köşeye kadar uzanmıştır. Bu parçaların altındaki dikdörtgen formlu koltuk ikiye bölünerek iki muska koltuk yapılmıştır. Sağ üstteki koltuk tezhibinde altın zemin üzerinde rûmîler, sol alttaki muska koltuklarda ise lacivert renk zemin üzerinde bitkisel motifler nakşedilmiştir (Şekil 17).

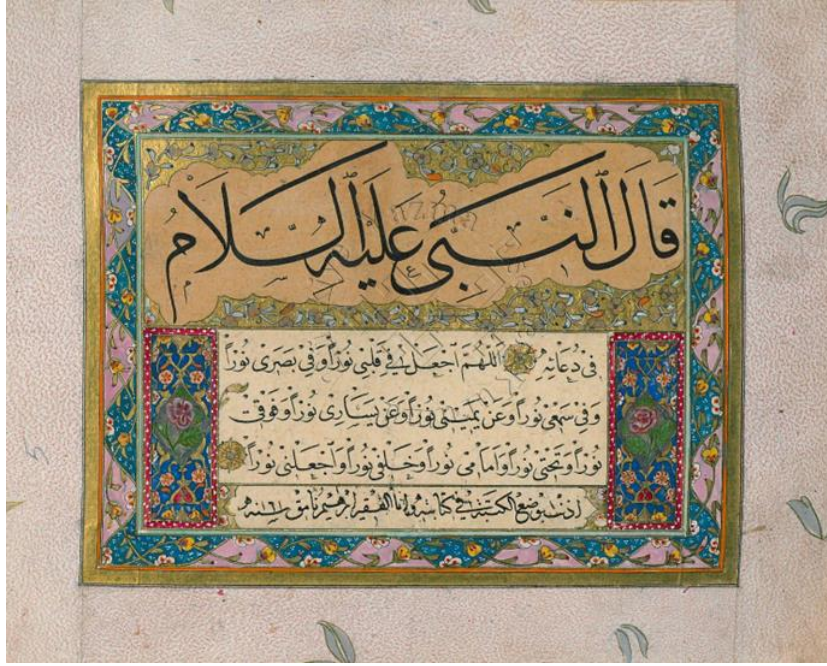
Birinci, beşinci ve dokuzuncu icâzetnâmenin koltuk tezhibinde benzer bir kompozisyon uygulanmıştır. Üç kıt'ada da şemse içerisinde tabî üslupta gül çiçeği, etrafında rûmî ve hatâyî grubu motiflerden oluşan kompozisyonlar kullanılmıştır (Şekil 18, 19, 20).

Şekil 18: Birinci icâzetnâme Detay

Şekil 19: Beşinci icâzetnâme Detay

Şekil 20: Dokuzuncu İcazetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00012

Bu kıt'alarda tercih edilen çiçek motiflerinin 18. yüzyıl tezyînî anlayışını yansıttığı söylenebilir.⁴³ I. Mahmud dönemi eserleri göz önünde bulundurulduğunda⁴⁴ dönemin kaliteli uygulamalarından olduğu değerlendirilmektedir. Bahsi geçen koltuk tezhiplerinin her birinde lacivert zemin üzerinde canlı renklerin tercih edildiği ve rûmîlerde altın kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında birinci icâzetnâmede koltukların farklı ölçülerde olması dikkat çekmektedir (Şekil 6). Sağdaki parça daha dar olduğu için burada soldakine kıyasla sıkışık bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Sekizinci ve on ikinci icâzetnâme koltukları, rûmî ve hatâyî grubu motiflerden oluşan bir kompozisyon ile tezyin edilmiştir (Şekil 21, 22). On ikinci icâzetnâme koltuğu sekizinciye nispeten küçük olduğu için desenler daha küçük ölçülerde çalışılmış olsa da renk, desen ve kompozisyonları aynıdır. Ayrıca birinci icâzetnâmede olduğu gibi sekizincide de sağ koltuk paftası sol koltuktan daha dar bırakılmıştır.

⁴³ Gülnur Duran, "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 406.

⁴⁴ Ali Ersen Özyurt, *Tezhip Sanatında Sultan I. Mahmûd Dönemi (1730-1754)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

Şekil 21: Sekizinci İcazetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00011.

Şekil 22: On ikinci İcazetname / Kaynak: Muraka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00015.

Onuncu icâzetnâme koltuklarında ortadaki dâiresel form ile zemin ayrılmış, içerde lacivert renk üzerine rûmî, etrafında altın zemin üzerine hatâyî grubu motifler çalışılmıştır (Şekil 23). On birinci icâzetnâmede altın zemin üzerine simetrik kapalı form rûmî ve bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyon ile koltuk tezhibi yapılmıştır. Kapalı form içinde farklı renk bir altın kullanılmıştır (Şekil 24).

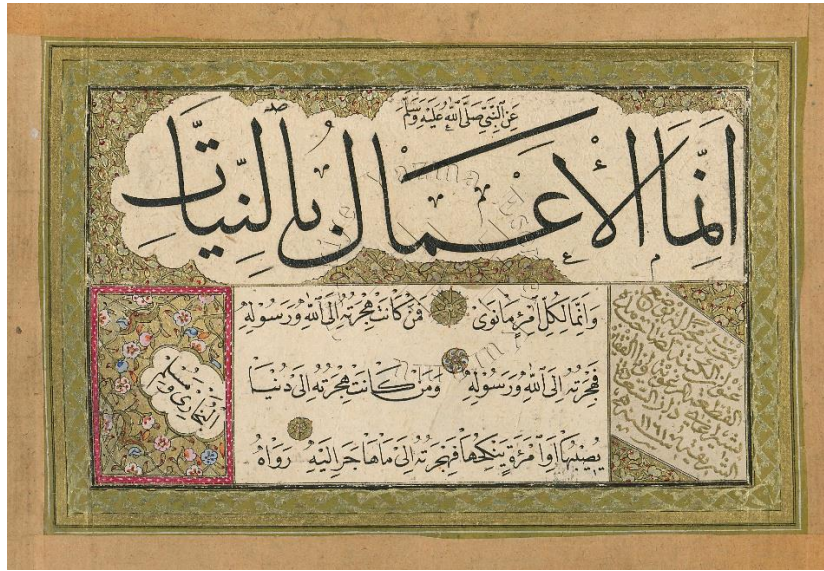

Şekil 23: Onuncu İcâzetnâme Koltuk Tezhibi

Şekil 24: On Birinci İcâzetnâme Koltuk Tezhibi

Altıncı icâzetnâmede diğerlerinden farklı olarak hadis-i şerif metninin son iki kelimesi sol koltuk içinde mâil yazılmış ve dendanlı kapalı form içine alınmıştır (Şekil 25). Etrafı rûmî ve bitkisel desenlerle tezyin edilmiştir. Desenlerin zemininde iki farklı renk altın kullanılmıştır. Koltuklu tezhiplerin tamamında, sağ ve sol koltuklarda simetrik bir uygulama yapılmadığı görülmektedir. Motiflerin ayrıntılarındaki bazı farklılıklar ve renklerdeki değişiklikler dikkat çekmektedir.

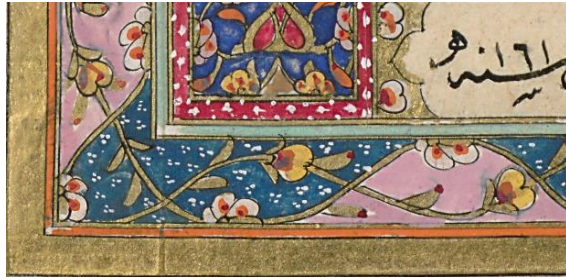
Şekil 25: Altıncı İcâzetname / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00009.

İç pervazlarda, anahtarlı ve saç örgü zencireklerin yanı sıra farklı uygulamalar da yapılmıştır. Bazı zencireklerin köşelere yerleştirilmediği ve noktalama yapılmadan gelişigüzel çizildiği görülmektedir (Şekil 8, 9, 11). İkinci icâzetnâmede gümüş renk üzerine

geçmelerden oluşan kabartmalı doku dikkat çekmektedir (Şekil 26). Alışılmışın dışında olan bu uygulamanın bir alet yardımı ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Beşinci ve dokuzuncu icâzetnâmenin cetvelinde bitkisel motiflerin iç içe geçen kıvrımlı dalları ile zeminde renk ayrımı yapılmıştır. Aynı kompozisyonun uygulandığı iki pervazda, canlı renkler tercih edilmiştir. Dokuzuncuda, dönemin uygulamalarından biri olduğu bilinen, lacivert renk üzerinde beyaz renk ile üç nokta yapılmıştır (Şekil 27).⁴⁵ Altıncı icâzetnâmenin iç pervazında ise üç iplik rûmî yapılmıştır (Şekil 28). Onuncu icâzetnâmede, renkli kâğıt ve kumlu ebrulardan dilme kağıtlarla iç pervaz yapılmıştır. Burada icâzet metninin tarih kaydını da içeren son satırın, iç pervaza yazıldığı görülmektedir (Şekil 29).

Şekil 26: İkinci İcâzetnâme Cetvel Detayı

Şekil 27: Dokuzuncu İcâzetnâme Cetvel Detayı

Şekil 28: Altıncı İcâzetnâme Cetvel Detayı

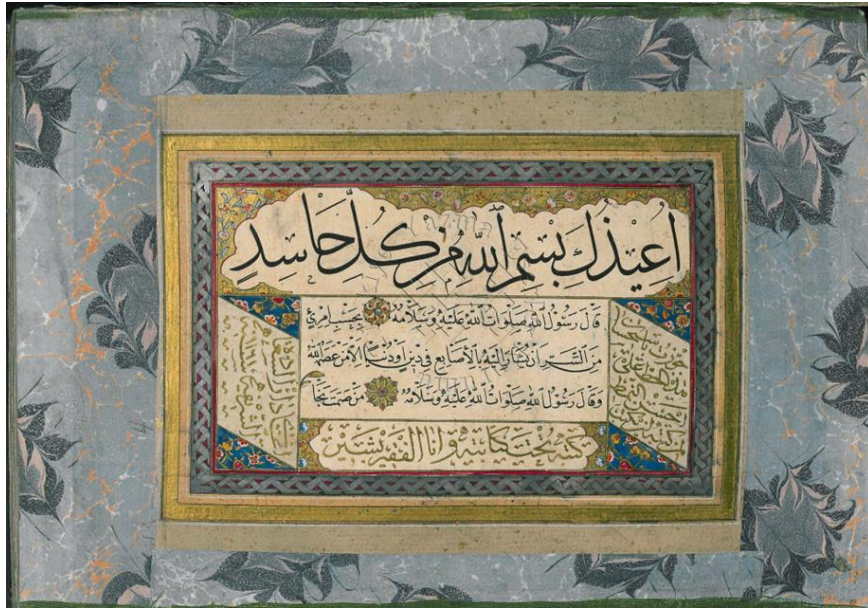
Şekil 29: Onuncu İcâzetnâme Cetvel Detayı

Murakka' içindeki tezhiplerde tarih kaydı veya imzaya rastlanmamıştır. Ancak onuncu icâzetnâmede icâzet tarihini de içeren metnin pervaz üzerine yazılması göstermektedir ki: bu kıt'anın tezhibi, icâzet tarihi olan 1749'dan önce yapılmıştır (Şekil 29). Diğer kıt'a tezhiplerinde bir tarih kaydına rastlanmamıştır ancak bazı kıt'alarda, icâzet yazılarının cetvel üzerine taşıdığı görülmektedir. Bu durumda tezhiplerin icâzet verilmeden önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar ayrı zamanlarda yapılmış olma ihtimali varsa da tezhiplerde kullanılan renk, desen ve kompozisyonlar ile işçilik kalitesindeki

⁴⁵ Ebru Karahan Dalbaş, "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. 5526 Numarada Kayıtlı Dîvân-ı İlhamî Nüshası Tezhibi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/43 (2022), 1109.

benzerlik, eserlerin aynı dönemde, yakın tarihlerde ve aynı kişi tarafından yapılmış olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim tüm icâzetnâmelerde aynı hatâyî grubu motifler nakşedilmiş, benzer kompozisyonlar farklı kıt'alarda tekrarlanmıştır. Tüm bezemelerde renklerin tahrir dışına taşıdığı, tahrirlerin ve tarama işleminin özensiz bir şekilde yapıldığı ise açıkça görülmektedir. Özellikle rûmî motiflerin bir kıt'a içinde dahi birebir aynı formda olmaması da tezhiplerdeki işçiliği yansıtan bir diğer unsurdur. Aynı işçiliğin farklı kıt'alarda görülmesi de tezhiplerin bir kişi tarafından yapıldığı düşüncesini desteklemektedir. Kıt'aların tamamında beynessûtur, durak ve koltuk tezhiplerinde iğne perdah yapılmıştır. Bununla birlikte, tüm kıt'alarda farklı paftalarında benzer motiflerin uygulanması, tezhiplerin dönemin özelliğini yansıttığını göstermektedir.⁴⁶

İkinci, üçüncü, yedinci, sekizinci ve on ikinci icâzetnâmenin dış pervazında zerefşanlı renkli kâğıt kullanılmıştır. Bununla birlikte dördüncü ve altıncı icâzetnâmedeki dış pervazlarda da zerefşanlı renkli kâğıt olduğu görülmektedir. Buna mukabil, kıt'aların murakka'a sabitlenmesi için dördüncüde ebrulu kâğıt, altıncıda renkli kâğıt kullanılmıştır. Bunlar dış pervazları örtecek şekilde yapıştırılmıştır. Bu kâğıtların kenarları düzgün kesilmemiştir. Dikkatle bakıldığında da altta kalan zerefşanlı kâğıtlar görülmektedir. İki kenarından zerafşanlı kâğıtların gözükeceği şekilde ebrulu kâğıtlarla murakka'a sabitlenen kıt'alar da vardır (Şekil 30).

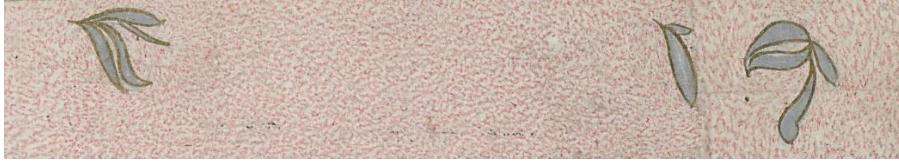
Şekil 30: Yedinci İcâzetnâme / Kaynak: Murakka'ât (Âşir Efendi, 00014M), 00010.

⁴⁶ Duran, "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", 403.

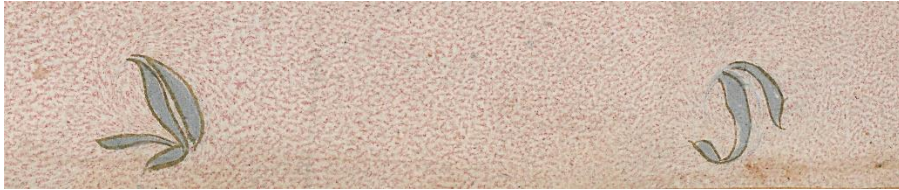
Birinci, beşinci, dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on üçüncü icâzetnâmelerin dış pervazında ebrulu kâğıt kullanılmıştır. Birinci, beşinci ve dokuzuncu icâzetnâmede benzer yöntem ile hazırlanan, kumlu ebru üzerine yapılan hatip ebrusuna yer verilmiştir. Kumlu ebru üzerinde, desenlerle uyumlu şekilde boyanın hareket ettirildiğine dâir izler olması, bu desenlerin tekne su üzerinde yapıldığını düşündürmektedir. Bununla birlikte o dönemde görülen hatip ebrusu desenlerinden de farklı şekiller ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Bu desenler kenarlarına yapılan altın tahrir ile tezhip yapraklarını andırmaktadır. Bunların tekne su üzerinde yapıp nihai şeklinin kâğıt üzerine boyama yaparak verildiği anlaşılmaktadır (Şekil 31, 32, 33).

Şekil 31: Birinci İcâzetnâme Pervazından Hatip Ebru Örneği

Şekil 32: Beşinci İcâzetnâme Pervazından Hatip Ebru Örneği

Şekil 33: Dokuzuncu İcâzetnâme Pervazından Hatip Ebru Örneği

Şekil 34: On Üçüncü İcâzetnâme Pervazından Yürek Hatip Ebru Örneği

⁴⁷ bk. Bahattin Yaman-Keziban Gündüz, “18. Yüzyıl El Yazmalarında Kullanılan Hatip Ebru”, *Turkish Studies – Religion* 17/3 (2022), 239-264; T. Alparslan Babaoğlu, *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024).

Beşinci ve dokuzuncu icâzetnâmede bir ebrulu kâğıdın farklı iki parçasının kullanıldığı görülmektedir (Şekil 32, 33). Onuncu ve on birinci icâzetnâmede kumlu ebru (Şekil 15, 11), on üçüncüsünde kumlu zemin üzerine yapılan yürek hatip ebrusu bulunmaktadır (Şekil 34).

Ebrulu kâğıtların yapıldığı tarihi tespit etmek için üzerinde tarih kaydı olan veya hattatı bilinen bir yazı olmalıdır ki buradan hareketle yapıldığı dönem tahmin edilebilsin. Diğer durumlarda ebrulu kâğıtlar bulundukları yere daha sonraki bir tarihte de yerleştirilmiş olabileceği için ne zaman üretildiği tahmin edilememektedir. Yukarıda zikredilen ebrulu kâğıtların da ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinemez. Ancak, tezhip ile arasındaki cetvel, ebrulu kâğıt üzerinden geçtiği için tezhip yapılırken yani icâzet tarihinden önce kullanıldığı tahmin edilmektedir. Öncesinde bahsedildiği üzere tezhipler, icâzet tarihi olan 1749 evvelinde yapılmıştır. Bu durumda hazırlık süreci de dikkate alındığında denilebilir ki; bu ebrulu kâğıtlar, en geç icâzet tarihinden bir iki yıl önce yapılmış olmalıdır. Bunların dışında murakka' içinde ebru kullanılan başka kıt'alar da vardır. Ancak bunlar dikkatle incelendiğinde, murakka' yapımı sırasında kıt'aları sabitlemek için bant vazifesi görecek şekilde kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Dördüncü, beşinci, on ikinci ve on üçüncü icâzetnâmede, turuncu ve yeşil renk battal üzerine lahor boya damlatılarak yapılmış kumlu ebru görülmektedir (Şekil 9, 10, 22, 12). On ve on birinci icâzetnâmede, kırmızı ve yeşil renk battal üzerine lahor boya damlatılmak suretiyle benzer bir yöntemle hazırlanan ebrulu kâğıtlar kıt'ayı sabitlemek için kullanılmıştır (Şekil 15, 11). Yedinci ve sekizinci icâzetnâmede aynı renk tonlarında hazırlanmış çarkıfelek hatibi görülmektedir (Şekil 30, 21). Kıt'aların orijinalinde kullanılan ebrulu kâğıtların kenarında ve birleşme yerlerinde görülen intizam, bu ebrularda görülmez. Kesiminde ve yapıştırılmasında özensiz bir işçilik uygulanması da sanatsal kaygılardan uzak, işlevsel bir amaçla kullanıldıklarına dâir birer delildir. Ebru sanatı bakımından değerlendirmek gerekir ise, kıt'aları sabitlemek için yapıştırıcı vazifesi gören bu ebrulu kâğıtların, özellikle yedinci ve sekizinci icâzetnâmede kullanılan çarkıfelek hatiplerinin, ebru sanatında 18. yüzyılda yapılan gelişmiş örneklerinden olduğu söylenebilir (Şekil 35).

48

⁴⁸ 18. yüzyıl, tezhip sanatında natüralist üslupta çiçek resimlerine karşı artan ilgiye mukabil ebru sanatında çiçek denemelerinin henüz başladığı bir dönemdir. Bu dönemde hatip ebrularının geliştirildiği ve sıkça uygulandığı bilinmektedir. bk. Hicabi Gülgen, "Türk Ebru Tarihi'nde Ustalar ve Üslup Değişimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/1 (2016), 153-183.

Şekil 35: Yedinci İcâzetnâme Pervazından Çarkifelek Hatip Örneği

Murakka'ın sonunda yer alan Reîsülküttâb Mustafa Efendi'ye ait karalamaların kenarlarında kumlu hatip ebru deseni baskılı kağıtlar kullanılmıştır (Şekil 6, 7). Bunların baskı olmasına rağmen kaynaklarda ebrulu kâğıt olarak isimlendirildiği görülse de ebru teknesinde hazırlanan orijinal ebrulu kağıtlar olmadığı için bu çalışmada ebru olarak değerlendirilmemiştir.⁴⁹ Bu kağıtlar, yapıldığı dönemde, ebrulu kâğıt desenlerine olan ilgiyi gösteren birer kanıt olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Âşir Efendi ve ailesinin hayatı incelendiğinde görülmektedir ki bu aile üyeleri, 18. yüzyılda devlet yönetiminde üstlendikleri görevlerle birlikte, hayır işleri, ilmi ve sanatsal faaliyetleri ile dikkat çekmişlerdir. Özellikle hadis icâzeti alma geleneğini benimsemeleri, hat sanatı ile ilgilenmeleri ve kütüphaneler vakfetmeleri, bu ailenin ilim ve sanata verdiği önemi göstermektedir. Âşir Efendi görev yaptığı yerlerdeki ilim çevrelerinden istifade etmiş, yazmalardan önemli bir koleksiyon oluşturmuştur. Babasının vakıf işlemlerini başlattığı kütüphaneyi hayata geçirmiş ve bu birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır. Âşir Efendi Kütüphanesi olarak hizmet veren bu kurumdaki eserlerin tamamı 1918 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Bu eserler arasında Âşir Efendi'ye âit hat icâzetnâmelerinin toplu halde bulunduğu 00014M envanter numaralı murakka' da yer almaktadır.

Âşir Efendi ailesindeki icâzet geleneği ve kütüphanecilik kültürünün, murakka'ın oluşmasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, hat icâzetnâmelerini bir murakka'da toplamış ve bu murakka' için, kendisine âit mühür ile kütüphaneye vakfettiğini kaydettiği bir fihrist kıt'ası hazırlamıştır. Bu icâzetnâmelerin murakka' halinde muhafaza edilmesi Âşir Efendi'nin sanata ve icâzet geleneğine yönelik titiz yaklaşımını gösterir. Söz konusu eser, hat, tezhip ve ebru sanatının 18. yüzyıl örneklerini bir arada değerlendirme imkânı sunması bakımından araştırmamıza konu olmuştur. Ayrıca bu mu-

⁴⁹ Bal, *Süleymâniye Kütüphânesi'nde Bulunan Murakka'lar*, 18.

rakka' içerisindeki icâzetnâmelerle çeşitli kütüphanelerdeki diğer icâzetnâmelere nispeten erken tarihli olması ve aynı kişiye âit çok sayıda icâzetnâme barındırması bakımından dikkat çekicidir.

Mehmed Râsim ve Suyolcuzâde Mustafa Necib gibi devrin önemli hattatlarından hat sanatı icâzetine dâir tasdik alan Âşir Efendi'nin esas yazı hocasının Kâtipzâde Mustafa Efendi olduğu bilinmektedir. Kâtipzâde, kendisinin Âşir Efendi'nin hocası olduğunu icâzetinde belirtmemiştir. Buna mukabil kaynaklardan öğrendiğimiz bu bilgi, Suyolcuzâde'nin yazdığı icâzet tasdiki ile teyit edilmiş olur. Bu icâzet tasdikinde geçen ifadeler, bir icâzet merasimi tertib edilerek, icâzetlerin sıra ile yazıldığını düşündürmektedir.

Bu murakka'da gelenekte yer almayan bir takım istisnai uygulamalar görülmektedir. İcazetnamelerden birinde eser metni celî sülüs ile yazılmıştır. Dârüssaâde Ağası Beşir Efendi'nin altın renginde yazdığı icâzet metinleri de bu murakka'ı ayrıcalıklı kılan uygulamalardan biri olmuştur. Bunun yanında, İsmâil Efendi icâzetini adet olduğu üzere hatt-ı icâze ile değil nesih ile yazmıştır. Mezkûr istisnalar haricinde, murakka' içerisindeki icâzetnâmeler, sülüs-nesih türünde olup gerek icâzetnâme unsurları gerekse metin içeriği bakımından geleneğe uygun görülmektedir.

Âşir Efendi'nin on dokuz yirmili yaşlarında yazdığı söz konusu icâzetnâmelerin eser metinleri yazı güzelliği bakımından değerlendirildiğinde, hattının dönemin estetik kaidelerini karşılayacak düzeyde olduğu söylenebilir.

Kıt'alarda sağ ve sol koltukların ölçülerinde görülen dikkat çekici farklılık, tezhibin yazılardan sonra yapıldığını ve müzehhibin hattata göre hareket ettiğini göstermektedir. İcazet metnlerinin harf ve hareketlerinin bazı yerlerde cetveller üzerine taşması ise icâzetlerin tezhiplerden sonra yapıldığını belgelemektedir. Onuncu icâzetnâmenin iç pervazında icâzetin tarihini de içeren metnin son kısmının yazılı olması bu durumu daha belirgin hale getirmiştir. Bu minvalde yukarıda bahsedildiği üzere bir icâzet merasimi düzenlenmiş ve kıt'alar tezyînâtlı bir şekilde merasime hazır olarak getirilmiş olmalıdır.

Murakka' tezyînâtı, hatâyî grubu motifler ve rûmîlerle oluşturulan kompozisyonlar kullanılması, altın ve lacivert zeminlerin tercih edilmesi bakımından 16.- 17. yüzyıl klasik tezhibinden izler taşımaktadır. Klasik kompozisyonlar içinde tabii çiçeklerin işlenmesi, her bir kıt'ada altın olan tüm paftalarda iğne perdah yapılması, benzer desenlerin tekrarlanması, iki renk altının birlikte kullanılması bakımından ise tezhipler 18. yüzyıl tezyînât anlayışını yansıtmaktadır. Bununla birlikte dış pervazlardaki hatip ebrusu ile kumlu ebru örnekleri de yine 18. yüzyılda ortaya çıkan ve sıklıkla yapılan ebru çeşitlerindendir.

Tarama ve tahrirlerde görülen özensiz işçilik ile koltuk tezhiplerinde tam simetrik çalışılmaması, desen formlarında bozulmaların olması gibi hususlar icâzetnâmelerin tez-

yînâtına yeterli düzeyde önem verilmediği izlenimini uyandırmaktadır. Buradan hareketle murakka'daki tezhiplerin sanatkârane bir titizlikten uzak şekilde icra edildiği ve dönemin vasat örneklerinden olduğu söylenebilir.

Ebrulu kağıtların, murakka' içerisinde farklı alanlarda ve farklı amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Nitekim bazı kıt'alardaki, tezyînât tarihinden kısa bir süre önce yapılmış olması muhtemel ebrulu kâğıtlar, tezyînât ile ilgili bölümde ayrıntılı bir şekilde izah edildiği üzere, tezhip yapılmadan önce âit olduğu yere yapıştırılmıştır. Bunun yanı sıra murakka' hazırlanırken kıt'aları sabitlemek için kullanıldığı anlaşılan ebrulu kağıtlar da vardır. Âşir Efendi'nin, murakka' sonundaki karalama kıt'aların pervazında baskı ebrulara yer verdiği görülmektedir. O dönemde, el yapımı olmasına bakılmaksızın, orijinal ebruların haricinde bu kağıtların da tezyînî unsur olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Hâsılı, Âşir Efendi'nin çok yönlü kişiliği, murakka' örneği üzerinden değerlendirildiğinde, dönemin devlet adamlarının ilim, sanat ve idareyi hayatın doğal akışı içerisinde bir arada yürütebildiğini göstermektedir. Padişahlar başta olmak üzere Osmanlı devlet adamlarının çok yönlü oluşunun ise Türk-İslâm medeniyetinin oluşumuna önemli katkıları sağladığı söylenebilir.

Katkı Beyanı Formu Statement of Contribution		
Yazarların Katkıları Authors Contributions:	Sorumlu Yazar Corresponding Author	İkinci Yazar Second Author
Çalışmanın Tasarlanması Conceiving the Study	%60	%40
Veri toplanması Data collection	%50	%50
Veri Analizi Data Analysis	%50	%50
Makalenin Yazımı Writing up	%50	%50
Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision	%60	%40

Kaynakça

- Akpınar, Cemil. “İcâzet”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 19 Mart 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icâzet--egitim#1>
- Altuntaş, Mustafa Celil. “Üç Nesil Hadis İcâzeti Toplayan Bir Ulemâ Âilesi: Reisülküttap Mustafa Efendi, Şeyhülislam Âşir Efendi, Kazasker Hafid Efendi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (2020), 329-357. <https://doi.org/10.33415/daad.629167>.
- Âşir Efendi'nin Kütüphane Vakfiyesi. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşir Efendi, 00473. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/198889>
- Babaoğlu, T. Alparslan. *Osmanlı Ebru Tarihi ve Sanatçıları (16-18. Yüzyıllar)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Boydak, Fatma Şeyma. “Yazma Kitapların Muhâfızı Vakıf Mühürleri Reîsülküttâb Mustafa Efendi ve Vakıf Mühürleri”. *Sosyal Kalkınma ve Vakıf*. ed. Aydın Kudat. 309-329. Ankara: İlsam İlahiyat İlimleri Araştırma Merkezi, 2021.
- Bûsîrî. *el-Kasîdetü'l-Hemziyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşir Efendi, 00398-002. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/198275>
- Dallı, Meftun. “Mustafa Âşir Efendi”. *Twitter*. 11 Ocak 2025. Erişim 25 Nisan 2025. <https://x.com/MeftunDalli/status/1877976205149794661/photo/1>
- Derman, M. Uğur. “Mehmed Râsim, Eğrikapılı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Nisan 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-rasim-egrikapili>
- Derman, M. Uğur. “Türk Yazı Sanatında İcâzetnameler ve Taklid Yazılar”. VII. Türk Tarih Kongresi. 2/716-728. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973.
- Duran, Gülnur. “18. Yüzyıl Tezhip Sanatı”. *Hat ve Tezhip Sanatı*. ed. Ali Rıza Özcan. 397-415. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Erünsal, İsmail E. “Âşir Efendi Kütüphanesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Mart 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asir-efendi-kutuphanesi#1>
- Erünsal, İsmail E. *Türk Kütüphaneleri II, Kuruluşları Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1988. <https://doi.org/10.1017/s0041977x0001051x>
- Eyice, Semavi. “Âşir Efendi Kütüphanesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Mart 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asir-efendi-kutuphanesi#2-mimari>
- Gülgen, Hicabi. “Türk Ebru Tarihi'nde Ustalar ve Üslup Değişimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/1 (2016), 153-183.
- Gülgen, Hicabi. “Geleneksel Sanatlarımız ve Günümüzde İcâzet Meselesi”. *Gelenek'in İzinde Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Günüş'e Armağan Kitabı*. ed. Meral Akan vd. 49-52. Konya: Aybil Dijital Baskı Merkezi, 2024.
- Hafid Efendi. *Mehmed b. Mustafa Âşir Vakfiyesi*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hafid Efendi, 00486. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/262464>

- Hızıroğlu, Fatma. “Dededen Toruna Bir Yazma Eser Kütüphanesi: Âşir Efendi Kütüphanesi”. *İslam Düşünce Atlası*. Erişim 25 Mart 2025. <https://blog.islamdusunceatlası.org/dosya/dededen-toruna-bir-yazma-eser-kutuphanesi-asir-efendi-kutuphanesi>
- İdrız, Mesut. “İslâm Eğitim Yaşamında İcazet Geleneği”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (2003), 169-188.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Hattatlar*. haz. Mahmut Sami Kanbaş. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2021.
- İpşirli, Mehmet. “Âşir Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Mart 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asir-efendi>
- Karahan Dalbaş, Ebru. “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. 5526 Numarada Kayıtlı Dîvân-ı İlhamî Nüshası Tezhibi”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/43 (2022), 1105-1143. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1076768>
- KE, Kültür Envanteri. “Âşir Efendi Hanı”. Erişim 28 Nisan 2025. <https://kulturenvanteri.com/yer/asir-efendi-hani/#17.1/41.377355/33.774443>
- Ketebe, “Dedezâde Mehmed Said”. Erişim 15 Nisan 2025. <https://www.ketebe.org/sanatkar/dedezade-seyyid-mehmed-sa-id-efendi-216>
- Mustafa Âşir Efendi. *Murakka’ât*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşir Efendi, 00014M. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/197703>.
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi. *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Soyuer, Zeynep Afra. *Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe Geleneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Suyolcuzâde Mehmed Necib. *Devhatü’l Küttâb*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 1. Basım, 2024.
- Özkafa, Fatih. “Kuran Sanatını Koruyan Gelenek: Meşk ve İcazet Usûlü”. *1453 İstanbul Kültür ve Sanat* 18 (2013), 27-31.
- Özyurt, Ali Ersen. *Tezhip Sanatında Sultan I. Mahmûd Dönemi (1730-1754)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Yaman Bahattin-Keziban Gündüz, “18. Yüzyıl El Yazmalarında Kullanılan Hatip Ebru”, *Turkish Studies - Religion*, 17/3 (2022), 239-264. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.62859>